

I

– Jei kada nors papasakosiu viską, ką atsimenu, numirėliai ims vartytis karstuose, – kartą sumurmėjo Konča savo brangiajai Aurorai.

Gyvenime ji turėjo nedaug progų ilgai ką nors pasakoti. Galbūt tai ir buvo priežastis, kodėl Konča niekada niekam ir nepasakojo visko, ką žinojo.

Niekam nepasakojo, kad, pavyzdžiui, šeštadienį, 1932 metų gruodžio 24 dieną, ponja Marija del Roser Golorons, Lakso našlė, po mišių Beleno Dievo Motinos bažnyčioje beveik visą dieną praleido vaikštinėdama po parduotuves. Ji nemažai laiko užtruko antrame aukšte, kūdikių prekių skyriuje, kur įsigijo visą kraitį savo pirmojo anūko, turėjusio gimti pavasario viduryje, sutiktuvėms: rusiško audinio vystyklų, raštuotų kepuraičių, baltisto marškinėlių, olandiškų verpalų ir beveik pustuzinį angliško stiliaus plonyčių siuvinėtų apatinukų su raukiniais (jei vaikaitis vis dėlto pasirodytų esąs vaikaitė). Žaislų skyriuje ponja išsirinko nuostabų springerspanielio šunytį, kartoninį arkliuką ir skardinę karietą su mažais vežikais priekyje. Vėliau Marija del Roser užsuko į vaikiškų baldų krautuvėlę, kur įsigijo vaikštynę, vilnonių siūlų kutais puoštą lopšį ir iš karklo pagamintą, – nors kainavo lyg būtų sukalta iš geriausios medienos, – lovelę su užuolaidėle. Ponios troškimas aprūpinti pirmąjį Amadėjaus ir jo brangiosios Teresos kūdikį augo kartu su pirkinių kalnu.

– Šiandieniniai vaikai daug reiklesni – jiems kur kas daugiau visko reikia, – pasakė teisindamasi dėl savo pirkinių.

Prieš pereidama į kitą parduotuvę, ponja stabtelėjo priešais dviaukštį lėlių namą, kainuojantį dešimt pesų. Staiga Končita iš-

sigando, kad šis vaizdas pažadins baisius prisiminimus apie Violetos mirtį, tačiau ponია ir vėl nustebino tardama:

– Tai bus mano Kalėdų dovana tavo dukrai. Manai, jai patiks?

Elegantišką juodą pardavėjos uniformą dėvinti mergina nusišypsojo abiem damoms iš už medinio prekystalio.

Konča palinko prie ponios Marijos del Roser ausies ir kuo tyliau pasakė:

– Ponia, aš neturiu vaikų. Gal jūs turite galvoje Lają, virėjos Visentos dukrą.

– O taip! Ta mergytė tokia graži, tos gyvybingos akys! – entuziazmu tryško Marija del Roser, bet staiga pyktelėjo: – Ne. Tai bloga mintis. Nemanau, kad tai mergaitei vis dar rūpi lėlių nameliai.

– Jai dvylika metų, – pasakė Konča, – ir tokio ji tikrai niekada neturėjo. Manau, jai labai patiktų.

– Ne, ne, ne, – poniją išgąsdino ta mintis, susinervinusi ir pamiršusi namelį ji išėjo iš parduotuvės.

Virtuvės prekių skyriuje užsimanė nusipirkti naujų indų. Tai ir buvo jos apsilankymo čia priežastis. Ponios akys ėmė spindėti lyg išmintingos konsultantės, nuspėjančios kliento troškimus ir saugančios nuo peštynių dėl vienos ar kitos prekės. Iš tiesų Teresa, naujoji namų šeimininkė, įtikino Končą nė sekundės nepalikti jos anytos vienos. Konča ne tik visur lydėdavo poniją ir jai padėdavo (moters sveikata jau buvo gana prasta), bet kartu ir užtikrindavo, kad ponios pamišimas neužtrauktų gėdos visai šeimai.

Pardavėja su tokiu pat pasididžiavimu, lyg būtų rodžiusi šilkus ar muslino audinius, demonstravo puodus ir keptuves, kol ponios Marijos del Roser akys susiaurėjo ir ji mostu pakvietė Končą.

– Išsirink pati, geriau žinai.

Niekas taip ir nesuprato, ar tariamas ponios neišmanymas buvo tikras ar suvaidintas, nors Konča visada įtarė, kad jos šeimininkė žino kur kas daugiau, nei kada nors būtų norėjusi žinoti

apie šeimos, į kurią atitekėjo, reikalus, tad jos užmaršumas tebuvo nenoras kištis, o ne tikras dalykas. Jos liga buvo niekuo dėta.

Tą popietę ponija Marija del Roser, žiūrėdama į karikatūrišką savo pačios atvaizdą keptuvės dugne, paklausė:

– Končita, mums tokių reikia bent tuzino, tiesa?

Vargais negalais tarnaitė įtikino, kad reikia tik dviejų. Ponia užsimanė dar dviejų puodų ir keturių skirtingų dydžių troškintuvų – visų geležinių, mėlynai emaliuotų ir aukščiausios kokybės. Iš tiesų viso to nereikėjo, virtuvė ir taip buvo užversta skirtingo dydžio ir įvairiausios paskirties indais, bet ponija Marija del Roser niekaip nesuprato, kaip galima pirmame „Amžiaus“ prekybos centro aukšte įsikūrusioje virtuvės reikmenų parduotuvėje išleisti mažiau nei dešimt pesų.

– Puodai man patinka labiau už briliantus, – dar kupina jėgų juokaudavo ji.

Tądien ponija įsikalė į galvą, kad namuose būtinai reikia skaidraus stiklo vazos, kainuojančios daugiau nei šimtą pesų, ir nė nemirktelėjusi pridėjo ją prie kitų pirkinių. Paskui nusitaikė į moteriškų drabužių skyrių, kur jai prireikė vakarinių drabužių, šalia dar susikrovė pusę tuzino batisto pasijonių ir du siuvinėtus korsetus. Marija del Roser Golorons buvo per daug maištinga, kad kam nors tarnautų, netgi madai: visą gyvenimą ponija rengėsi pagal visas švaros, patogumo ir spalvų derinimo taisykles. Tačiau priartėjusi prie savo gyvenimo saulėlydžio ji primygtinai troško grįžti prie šiugždančių medžiagų, šleifų ir gatvės grindinių šluojančių sijonų.

– Elegantiška moteris gali rodyti tik savo batelių nosis, – griežtai atkirto sutrikusiai parduotuvės konsultantei, kuri ką tik bandė parodyti madingiausių Paryžiaus drabužių eskizus: palтус tik su viena rankove, jie poniai pasirodė ypač keisti, kaip ir jų pavadinimas, kurią ištarė mergina – *asimetriški*. – Jau tie prancūzai tikrai nebežino, kaip dar mus įsiutinti, – imdama kitą prekę tarstelėjo Marija del Roser.

Končita sekė paskui poniją, laimingą kaip maža mergaičiukė, per gausiai prekėmis nukrautą parduotuvę. Nuo pat tų metų,

kai mirė Violeta, ji nebuvo mačiusi savo ponios taip įsijautusios į pasiruošimą Kalėdoms. Be abejonės, tokiai Marijos del Roser nuotaikai įtakos turėjo ir artėjantis mažylio gimimas. Visa laimė, kad namai ir vėl buvo kaip kadaise, kai tyla dar nebuvo įsismelkusi į sienas.

Apsipirkusi ponia panoro atsipūsti kavinukėje. Su visais savo pasijoniais įsitaisė ant vieno iš krėslų ir paprašė Končitos iš knygyno atnešti kokį nors madų žurnalą, – „bet kad nebūtų prancūziškas“, pabrėžė, – ir stiklinę vandens su keletu krocketų. Taip pat Marija del Roser pareiškė pageidaujanti pamatyti prekybos centro savininką, kurį užsukusi kaip visuomet norėjo pasveikinti.

– Sėskis, Končita, neerzink, – tarė Marija del Roser rodydama į kėdę šalimais.

Kaip visada punktualus ir galantiškas ponas Oktavijus Kondas prisiartinio tuo metu, kai Marija del Roser gardžiavosi antruoju krocketu.

– Kaip laikosi jūsų šeima? – bučiuodamas savo mielajai draugei ranką paklausė ponas.

– Ak, kokia nelaimė, – tarstelėjo Marija del Roser. – Tik dabar suvokiau, kad Končita neturi vaikų.

– Sulaukus mano metų geriausia jau turėti anūką, – pajaukavo tarnaitė, kuri pažinojo poną Oktavijų nuo tų laikų, kai jis tebuvo mažas berniukas. Konča sušnibždėjo savo poniai: – Čia Oktavijus. Jis nustebęs, jeigu į jį kreipsitės „jūs“.

Oktavijus supratingai šyptelėjo, nors aiškiai buvo matyti, kad yra susirūpinęs, o gal tiesiog liūdnas – tiek buvo galima pasakyti iš jo suspaustų lūpų ir žvilgsnio, nukreipto į jo geriausio draugo motiną.

– Končita šiek tiek visų mūsų motina, – pasakė jis. – Ir jau trečia karta pakeliui.

– Tiesa, tiesa, – išsiblaškiusi atsiduso Marija del Roser. – Iš kur žinote?

Oktavijus žengtelėjo atgal. Beveik nepastebimai, tik išlavinta akis, tokia kaip Končitos, galėjo pamatyti tokį judesį.

– Na, su jūsų sūnumi esame draugai jau nuo mokyklos laikų. Susipažinome Sarijos jėzuitų pensionate. Jūs tai žinote, – Okta-

vijus bandė nusijuokti, bet juokas nuskambėjo dirbtinai. – Gyvenimas bendrabutyje yra puikus draugystės išbandymas.

– Ak, taip, pensionatas, – Marija del Roser užsimerkė, sukryžiuvo kojas šiugždinama sijonais ir įsitaisė patogiau. – Kaip man patikdavo jus lankyti sekmadieniais, – liūdnai atsiduso.

– Mums taip pat patikdavo sekmadieniai, – toliau kalbėjo Oktavijus, – tačiau bijau, kad dėl visai kitų priežasčių – pasirodžius šeimoms, vienuoliai imdavo elgtis žmoniškai. Kaip pavydėjome Amadėjui, kai jis pagaliau nuo jų išsilaisvino! Jis buvo protingiausias iš mūsų visų. Ir yra, be abejonės.

Skubėdama pabėgti nuo šios nemalonios temos, ponija nukreipė kalbą. Marijai del Roser nepatiko kalbėti apie laikus, kai jos sūnus mokėsi Sarijos jėzuitų gimnazijoje.

– Tikrai protingas, – tyliai tarstelėjo ponija įsidėdama į burną kąsnelį kroketo. – Gaila, kad grįžo iš ten toks neperkalbamas, tiesa? Apie ką kalbėjomės? Ak, tiesa, šventes praleisite su šeima?

– Bijau, kad ne, – atsakė Oktavijus, nervingai trindamas rankas. – Rytoj išvykstu į Niujorką pradėti savo verslo.

Marija del Roser išpūtė akis, lūpos atvipo tarsi ištemptos akordeono dumplės, atrodė net labiau nustebusi už Končą.

– Į Niujorką? Ilgam? – paklausė tarnaitė.

– Negaliu tiksliai pasakyti, viskas priklausys nuo to, kaip man seksis, – šiurkštokai atsakė Oktavijus ir nuduodamas, kad yra nusiminęs, pridėjo: – Buvo malonu jus pamatyti, ponija. Atleiskit, turiu eiti, reikia daug ką sutvarkyti prieš kelionę.

– Žinoma, žinoma, suprantama, – tarė Končita.

Marija del Roser apsimetė, kad jai visiškai nerūpi, kokius dalykus privalo sutvarkyti Oktavijus.

– Perduokite linkėjimus nuo manęs savo tėvams, – nuo seno įprastu atsisveikinimu pradėjo ponija. – Pasimatysime po švenčių, kai atvyksime pirkti lopšelio kūdikiui. Jis gims... Končita, kada gims mano anūkas?

– Gegužės mėnesį, ponija.

– Vargšelei mano marčiai jau kartą buvo nutrūkęs nėštumas, žinojote? Tačiau šį kartą viskas einasi kuo puikiausiai, dėkui Dievui.

Končita sutriko, kad pasakojami tokie intymūs dalykai. Neatrodė, kad Oktavijui Kondui būtų patikę, kaip pasisuko pokalbis. Trokšdamas kuo greičiau pasišalinti, jis vėl pabučiavo poniai ranką, linktelėjo Končitai ir prieš išeidamas pasakė kavinukės padavėjui, kad šios damos yra jo viešnios.

Vos spėjo Oktavijus išeiti pro duris, Marijos del Roser veidas persimainė.

– Nepaklausėme, ar jo žmona geriau jaučiasi. Kokios nemandagios.

– Donas Oktavijus nevedęs, ponija. Greičiausiai jūs galvojate apie jo motiną Sesiliją Gomes del Olmo, – mandagiai pasakė Konča, ponija jai linktelėdama pritarė. – Ji mirė prieš daugybę metų, vargšėlė.

– Iš tiesų? O jos vyras vėl vedė?

– Ne, ponija. Donas Eduardas Kondas liko ištikimas savo žmonai. Iki pat savo mirties, kuri taip pat jį ištiko prieš daugybę metų.

Ponia Marija del Roser suraukė antakius.

– Einam, Končita, nes tuoj pasiklysimė.

Žengusi keletą žingsnių link lifto, ponija stabtelėjo. Durininkas, dėvintis raudoną uniformą, atidarė jai duris.

– Koks, sakei, bus mano anūko vardas, Končita? Vis negaliu prisiminti, – įlipusi į liftą paklausė taisydamasi savo sijonus.

– Modestas, ponija. Jeigu gims berniukas. Na, o jeigu mergaitė, tuomet niekas to nežino, – su baime atsakė tarnaitė.

Su baime ir snaudžiančiu skausmu, kuris gali pabusti bet kurią minutę.

– Man patiktų Violeta, – garsiai svarstė ponija. – Šeimoje turėtų kuo greičiau atsirasti antra Violeta.

Skausmas miega, tarnaitė tai žinojo. Ramybė.

– Tu tik pamanyk, nori mano anūkui duoti durininko vardą! – šiurkščiai pasakė ponija Marija del Roser, visai nematydama priešais stovinčio darbuotojo. – O tu žinai, kodėl jie išrinko tokį klaikų vardą? Iš visų šventųjų kaip tik šį.

– Tapytojo, kuris buvo jūsų sūnaus mokytojas, garbei, ponija.

Ši tema jau buvo aptarta daugybę kartų. Tačiau tos pačios kalbos, atrodė, netrukdė nė vienai iš moterų.

– Ak, tiesa. Mano sūnus tapo. Manau, kad visai neblogai.

– Tikra tiesa, ponია. Jam puikiai sekasi ir jo darbai labai vertinami, – su motinišku pasididžiavimu pasakė Končita.

Šis pokalbis vyko palei didelį reklaminį plakatą beveik per visą sieną priešais liftus. Jame puikavosi jauna dama, išsidabinusi iki pat pirštų galiukų. Kampe didelėmis juodomis raidėmis buvo parašyta dailininko pavardė: *Amadėjus Laksas*. Paveikslas buvo naudojamas kaip reklama, keletą metų anksčiau jis kabėjo priešais parduotuves.

– Oktavijus tau nepasirodė lyg nesavas? Visai nepanašus į save, – staiga paklausė Marija del Roser.

Končitai pasirodė lygiai taip pat. Oktavijus susinervino vos tik pranešęs apie savo kelionę.

– Jei sūnus būtų labiau stengęsis išlaikyti tėvo ir senelio verslą, dabar nebūtume vargšai, – pareiškė ponია ir staiga suriko: – Jaunuoli, mes čia lipame! Pasitraukite iš kelio!

– Jūs nesate vargšė, ponია, – paprieštaravo Končita, kai šiek tiek nutolo nuo liftininko. – Tiesiog dabar jūs esate ne tokia turtinga kaip anksčiau.

– Kada anksčiau? – kelios lygiagrečios raukšlės išvagojo Marijos del Roser kaktą.

– Prieš krizę. Sako, kad ji paveikė visą pasaulį, ne tik Barseloną. Vieni daugiau, kiti mažiau, bet visi šį tą prarado.

– Ne, Končita, neapsigauk. Turtuoliai beveik niekada nieko nepraranda. Nebent pasitikėjimą savimi, nes nuo anarchizmo reikia saugotis. Ar tu pažįsti kokį anarchistą?

– Ne, ponია, nė vieno.

– Labai gerai. Tegu taip ir lieka. Anarchistai įsilaužia į namus ir vagia kilimus. Vėliau viską sudegina. Bet pirmiausia pasiima kilimus. Kilimai jiems patinka, – ponिया ir vėl pašoko. – Bet ko gi mes čia plepame lyg niekur nieko? Reikia skubėti namo. Viską nusipirkome, ko reikia? Gerai pagalvok.

– Taip, ponिया.

- Tikrai nieko netrūksta? Gal kokio puodo rytdienos pietums?
- Ne, ponია, turime pakankamai puodų.
- Tu tuo tikra?
- Visiškai, ponია.
- Gerai, tada nežinau, ką mes čia vis dar veikiamo.

Kiek pavargusiu, tačiau kaip visada elegantišku žingsniu ponია išėjo į Ramblas. Julianas laukė vos už keleto metrų įsitaisęs prie *Renault* vairo. Vos išvydęs moteris, vairuotojas išlipo iš automobilio ir atidaręs dureles pasiūlė savo ranką Marijai del Roser, kad įsitaisytų ant užpakalinės sėdynės. Tą patį gestą, tik ne taip entuziastingai parodė ir Končita. Abi ponios įsikibo į senojo vairuotojo ranką daug smarkiau, nei derėjo. Moterims, perkopusioms šeštą dešimtį, tikrai nebuvo taip paprasta įsiropšti į štai tokios modernios transporto priemonės saloną net ir su vairuotojo, sulaukusio beveik septyniasdešimties, pagalba.

Ponია, smarkiai pukšėdama, pagaliau užėmė savo vietą, Konča, jai antrindama, taip pat atsisėdo ir Julianas, lengviau atsidusęs, kad įsodinimo ceremonija pavyko be didesnių nesklandumų, grįžo prie automobilio vairo.

Kai variklis ėmė tyliai burgzti, ponია, paskutinįkart žvilgtelėjusi į apšviestas parduotuvių vitrinas, tarė:

– Tie krocketai buvo siaubingi, Končita. Kažkas lyg įstrigo štai čia...

Ponია parodė į savo liemenį, suveržtą korseto.

– Važiuojame namo, Felipe, – įsakė. – Netinkama valanda dviem padorioms damoms vaikščioti gatvėmis.

Senasis vairuotojas neįsižeidė, kad ponია Marija del Roser neprisiminė jo vardo. Priešingai – Julianas buvo pamalonintas, kad ponია į jį kreipėsi vardu jo tėvo, kuris visą gyvenimą tyliai ir ištikimai tarnavo pirmojo Lakso namuose tame pačiame poste, kaip ir turi daryti geri tarnai. Julianas elgėsi taip, kaip prisiminė elgiantis savo tėvą prieš iškeliaujant amžinybėn, taigi pastaruoju metu visai džiaugėsi, kad ponios yra painiojamas su savo tėvu.

Virš pagrindinių prekybos centro durų iš popieriaus padarytų lėlių šeima skelbė artėjant Kalėdas. Vitrinos aplink spindėte

spindėjo. Pačioje didžiausioje nepaliaujamai ratus suko elektrinis traukinukas, traukdamas mažyčių paketėlių prikrautus vagonus. „Amžiaus“ prekybos centras buvo sausakimšas užsiėmusių ir skubančių žmonių. Aplinkui skambėjo Kalėdų giesmės, pro sukamašias duris tiek į prekybos centrą, tiek iš jo plūste plūdo žmonės.

Renault nušvilpė vienu iš pagrindinių kelių jūros link. Ponia užsimerkė. Konča pagaliau leido sau pajusti artėjančių švenčių džiugesį, žvelgdama į paskutinius žvabios dienos spindulius ir judrias miesto gatves. Tarnaitės dėmesį prikaustė gausiai išpuoštas Filipinų tabako bendrovės pastato fasadas, o išvydusi Beleno bažnyčią, kurią abi moterys tądien jau buvo aplankiusios ir atlikusios kasmetę pareigą kaip ir visi Barselonos gyventojai, Končita persižegnojo. Dar pasidairė į šalimais įsikūrusius prekiautojus gėlėmis ir su nostalgija prisiminė laikus, kai jokių variklių išmetamosios dujos nenuodijo žiedų. Končita būtų norėjusi sustoti ir nusipirkti puokštę baltų ramunių, mėgstamiausių Marijos del Roser gėlių, bet damos labai skubėjo ir apie tai negalėjo būti nė kalbos.

Užkilęs Portaferiso gatve, automobilis pasuko į kitą pusę, link Mochos rūmų, jų langinės buvo atvertos, lyg kažkam būtų šovę į galvą pravėdinti garbinguosius kambarius. Kai kurie praeiviai stabtelėję pro langus smalsiai apžiūrinėjo įstabiais ornamentais išpuoštas lubas ir paveikslus, žvilgtelėjo į juos ir Končą. Posūkis pažadino užsigalvojusią poniją.

– Kaip manai, ar arklys pakankamai miklus? – paklausė. – Nenorėčiau prarasti nė minutės.

– Šioms mašinoms nereikia arklių, ponija. Jos važiuoja variklio varomos.

Automobilis buvo pono Rodolfo kaprizas. Nusipirko jį Prancūzijoje beveik prieš trisdešimt metų, susižavėjęs reklama, esą „*Renault 14 HP* – elegantiškas ir dailus limuzinų klasės automobilis“. Niekas nebūtų galėjęs atsispirti tokioms vilionėms. Šis pirkinys buvo vienas pirmųjų automobilių miesto gatvėse, tiksliau – ketvirtas, jam pravažiuojant praeiviai imdavo ploti.

– Tu netikėk ir pasižiūrėk, ar tik ne arklys... – tarstelėjo ponja galvai svyrant ant peties ir netrukus saldžiai užsnūdo.

Ten, kur anksčiau buvo Koliziejaus teatro reklama, dabar buvo skelbiama, kad Kalėdų vakarą bus rodomas Haroldo Loido filmas. Keletas žmonių lūkuriavo prie bilietų kasų, o vos už kelių metrų du vaikinai šūkalojo ir smarkiai mosikavo rankomis. Končita atsiduso iš nuobodulio: net ir tiek entuziazmo pakaktų prikelti katalonų dvasią ar išvesti šalį iš ekonominės krizės. Jai atrodė, kad tokia švelnia bei turtinga kalba tik ir reikėtų skelbti respublikas, o ne pardavinėti melionus, kaip jie ir buvo pasirinkę.

Pagaliau grįžo namo gerokai pavėlavusios pietų. Anksčiau poniai toks vėlavimas būtų buvęs neįmanomas. Visa dienvartarkė turėjo būti vykdoma skrupulingu tikslumu, tai užtikrino Laksų namų klestėjimą. Namiškiai pusryčiaudavo po aštuonių penkiolika, pasivaikščioti eidavo tarp dvyliktos ir pusės dvejų, pietaudavo lygiai antrą, septintą kalbėdavo rožančių (trečiadieniais ketvirčiu valandos vėliau) ir iškart po to be jokių išlygų vakarieniaudavo. Trečiadieniais ponja užsidarydavo bibliotekoje ir skaitydavo, ketvirtadieniais mokydavosi, o sekmadieniais visi dvyliktą valandą keliaudavo į mišias Nekaltojo Prasadėjimo bažnyčioje, paskui jos klebonas tėvas Eudaldas pietaudavo su Laksų šeima. Taip nepastebimai, savaitė po savaitės iki pat Kalėdų ar vasaros atostogų slinko vienodos dienos.

Tą 1932 metų gruodžio 24 dieną ponja paprašė tarnaitės atnešti į jos kambarį arbatos ir atsisakė su kuo nors bendrauti. Sūnus, kuris jos laukdamas sėdėjo prie stalo (ištisęs nugarą sulig kėdės atlošu, apmuštu minkštu audiniu), pradėjo valgyti vėstančią sriubą, be abejonės, labai pasipiktinęs motinos elgesiu. Teresa, jo žmona, visai stengėsi pateisinti poniją, esą ji nesirodo dėl prastos sveikatos. Sutuoktinių pietūs praėjo vangiai ir liūdnai. Visiškoje tyloje.

Vakare du jaunuoliai pristatė tądien įsigytus ir kruopščiai parduotuvėje supakuotus ponios pirkinius. Ši paslauga jau buvo įskaičiuota į sąskaitą. Virtuvėje visi zujo ruošdamiesi rytojaus

dienai. Laksų šeimoje nebuvo tradicijos valgyti Kūčių vakariene, visi kartu susėsdavo prie stalo tik Kalėdų rytą.

Visą vakarą ponija Marija del Roser nekėlė kojos iš savo kambario. Vėliau ponija pasikvietė Antoniją, kad padėtų pasiruošti nakčiai ir atsigulti į lovą. Moteris, Laksų namuose tarnaujanti vos penkerius metus, išėjo iš kambario baimės perkreiptu veidu, kaip ir paskui Teresa, ir sakė dar niekada nemačiusi ponios tokios sutrikusios ir nesuvokiančios, kas dedasi aplinkui.

– Išeičiau iš proto, jei dar bent minutę tektų jos klausytis, – dievagojosi Antonija.

Tuo susirūpino Teresa. Atsiprašiusi ir švelniai pasibeldusi ji vietoj Antonijos įėjo į savo anytos kambarį lyg skubiai iškviesta gydytoja. Po kiek laiko grįžo ir drebančiu balsu ėmė klausinėti Končitos:

– Dėl Dievo meilės, Končita, ar žinai, kur yra raktai nuo Violetos kambario?

– Ak, ne, ponija. Jie prapuolė prieš kelerius metus, tądien, kai... – staiga Konča nutilo ir vėl pagalvojo apie snaudžiantį skausmą, kurio negalima žadinti jokiais garsiais ištartais žodžiais. Po aki mirkos tarė: – Jūsų anyta užrakino tas duris visiems laikams. Nuo tos dienos daugiau niekada nemačiau raktų nuo tų durų.

Terosos šie žodžiai visiškai nenuramino.

– Na, ponija turėjo jį saugoti. Dabar ji įsitikinusi, kad tas raktas paslėptas po jos lova, ir liepia jo ieškoti, sako norinti laikyti jį rankose, – paaiškino Teresa. – Aš taip ir padariau, apieškojau visą palovį, tačiau, be dulkių, daugiau nieko neradau.

– Ponija klieči, žinote tai neblogiau už mane. Ir jums tikrai nereikėtų tiek klūpėti ir šliaužioti po lovomis, – pridūrė žiūrėdama į papilnėjusį Teresos juosmenį.

– Tai daug daugiau nei tiesiog kliedėjimas, Končita. Nesu mačiusi jos tokios prastos būklės. Ką tik liepė atvesti jos sūnų Chuaną. Sako norinti pamatyti jį prieš mirtį. Aš tikrai bijau... Ar Amadėjus jau grįžo?

Končita papurtė galvą. Ji neseniai matė, kaip Amadėjus išvažiavo savuoju *Rolls Royce* be vairuotojo. Ir, aišku, niekas kaip visuomet nežinojo, kada jis ketina grįžti.

– Končita, turi man padėti.

– Manote, kad ponias nori įeiti į Violetos kambarį? – išdrįso paklausti tarnaitė. – Man vien apie tai pagalvoti baisu. Ji to nepakeltų. Nepamirškite, kad viskas ten taip pat, kaip ji ir paliko.

Teresa liūdnamai pažvelgė į Končitą. Paakiai buvo šiek tiek pa juode, vieną ranką ji laikė uždėjusi ant pilvo, o kita parėmusi nugarą. Atrodė išsekusi.

– Turime surasti raktą, – pasakė. – Antraip ji negalės užmigti visą naktį. Juk jis turi kur nors būti.

Teresa įtraukė į paieškas tarnus ir visi puolė naršyti kiekvieną kertele. Kai po devynių penkiolika pagaliau grįžo ponas, elegantiškas ir šaltu veidu kaip visada, raktas dar nebuvo rastas. Abejingai nužvelgė sujudimą namie, pasikvietė Končitą ir paprašė atnešti vakarienę į jo palėpę. Prieš kopdamas marmuro laiptais į viršų, Amadėjus bandė įsikibti į turėklą, deja, jis jam buvo šiek tiek per žemai, ir vyras slystelėjo atgal, bet niekas nė nemirklėjo. Jis pats irgi.

Žinodama, kad sutuoktinis jau namie, Teresa pakilo į jo studiją norėdama papasakoti, kas įvyko, ir paprašyti jo, kad pakviestų savo brolių. Po kelių minučių moteris grįžo ašarų pilnomis akimis. Končita trypciojo laiptų apačioje.

– Ar jis liepė pakviesti Chuaną?

Teresa papurtė galvą.

– Jūs neišdrįsote, – nepritariamai sušnibždėjo senoji tarnaitė.

Po pusvalandžio mažoji Laja, kuri, pavargusi nuo rakto paieškų, motinos buvo nusiųsta atgal į virtuvę, su maisto padėklais rankose svyruodama užlipo į palėpę.

Marti tęsė rakto paieškas, nepaisydama nei savo vyro abejingumo, nei savo pačios nevilties. Konča keliskart maldavo Teresos eiti prigulti ir pailsėti, žadėdama, kad visi kiti ieškos ir toliau, bet ji nenorėjo girdėti nė žodžio.

– Jūs negalite persitempti, – pasakė Končita vėl žvelgdama į jaunosios ponios juosmenį. – Neatleisčiau sau, jeigu vėl įvyktų tas pats, kas praeitą pavasarį.

– Nieko man nenutiks, – švelniai nusišypsojo Teresa. – Laukiuosi jau ketvirtą mėnesį, gydytojas sakė, kad viskas klostosi puikiai.

Visai neseniai Teresa išmoko atkaklumo ir tai tapo geriausiu jos ginklu.

Apie vienuoliktą valandą raktas pagaliau buvo rastas ponios rašomojo stalo stalčiuje, prieškambaryje, kuris kartais tarnaudavo ir kaip poilsio kampelis. Teresa džiaugdama siėmė tiek ieškotą raktą ir padavė anytai, ši sugriebė jį drauge su marčios ranka.

– Teresa, pasilik, – įsakė ponia. – Visi kiti tegu išeina.

Moterys kambaryje užsidariusios išbuvo penkiolika minučių. Kai pagaliau Teresa užvėrė ponios Marijos del Roser kambario duris, jos akys buvo paraudusios, o skruostai išblyškę. Jaunoji ponia atsigulė nevakarieniavusi. Arbata ir šveicariškos bandelės, kurias Končita paliko ant stalelio Teresos salone, kitą rytą vis dar buvo nepaliestos.

Naktis praslinko visiškai ramiai. Net joks naktinis valkata priešais didžiuosius šeimos namų vartus nesudrumstė ramybės. Greičiausiai tai buvo tyla prieš audrą.

Pirmosiomis 1932 metų Kalėdų ryto valandomis įvyko trys siaubingi dalykai: užsiliėpsnojo didysis „Amžiaus“ prekybos centras, savo lovoje mirė ponia Marija del Roser Golorons ir pirmą kartą Amadėjus Laksas naktį praleido Lajos, dvylikametės virėjos dukters, kambaryje.